

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نهادگرایی و جهانی شدن

تألیف

دکتر عباس مصلی نژاد

استاد دانشگاه تهران

www.ketab.ir

شماره مسلسل ۸۰۶۱

شماره انتشار ۳۵۳۰

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور
مشخصات نشر
مشخصات قلمه‌ری
نوبت
شابک
وضعیت فهرست‌نویسی
یادداشت
یادداشت
موضوع
موضوع
شماره افز
رده‌بندی ده‌گانه
رده‌بندی دیویدی
شماره کتاب‌شناسی ملی

: مصطفی‌نژاد، عباس. ۱۳۴۱
: نهادگرایی و جهانی شدن / تألیف عباس مصطفی‌نژاد؛ ویراستار مجید جهانی.
: تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۳.
: ض، ۳۷۲ ص.
: انتشارات دانشگاه تهران، شماره انتشار ۳۵۳۰.
: 978-964-03-6668-4
: فیلد
: کاتالوگ: ص ۳۴۳
: نمایه
: جهانی شدن
: جهانی شدن ایران
: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات.
: ۱۳۹۳ ن ۵۶ م / ۱۳۱۸ JZ
: ۳۲۷/۱۷
: ۳۵۰۲۰۶۰۰

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های دیجیتال، یا هر روش دیگری، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود.

ISBN 978-964-03-6668-4

9 789640 366684

عنوان: نهادگرایی و جهانی شدن
تألیف: دکتر عباس مصطفی‌نژاد
ویراستار: مجید جهانی
نوبت چاپ: اول
تاریخ انتشار: ۱۳۹۳
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلف است»

«کلید حقوق برای ناشر محفوظ است»

بها: ۲۰۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرش مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
پست الکترونیک: <http://press.ut.ac.ir> - سایت: <http://press.ut.ac.ir>
بخش و فروش: تلفکس ۸۸۰۱۲۰۷۸

فهرست مطالب

مقدمه.....ز

فصل اول: مفاهیم، حوزه‌ها و فرایند تکامل جهانی شدن

۱. پرستش‌های جهانی شدن.....۲
۲. مفاهیم جهانی شدن.....۲
۳. تاریخچه کاربرد مفهوم جهانی شدن.....۳
- ۱-۳. فرایند تاریخی پیبردن به جهانی شدن.....۴
- ۲-۳. عوامل مؤثر در تبیین مفاهیم جهانی شدن.....۵
۴. حوزه‌های جهانی شدن.....۶
- ۱-۴. حوزه مجازی، ارتباطات و سایبرنتیک محیط جهانی شدن.....۸
- ۲-۴. حوزه بازار جهانی و محصولات جهانی در محیط جهانی شدن.....۹
- ۳-۴. حوزه پول و سرمایه مجازی در محیط جهانی شدن.....۹
- ۴-۴. حوزه، نهادها و مؤسسه‌های قاعده‌ساز در محیط جهانی شدن.....۱۰
- ۵-۴. حوزه نظریه‌های هنجارساز در محیط جهانی شدن.....۱۱
- ۶-۴. حوزه مذهب و اندیشه‌های دینی در محیط جهانی شدن.....۱۲
۵. نشانه‌ها و نمادهای جهانی شدن.....۱۳
- ۱-۵. نشانه‌ها و نمادهای عقلانیت مدرن در محیط جهانی شدن.....۱۵
- ۲-۵. نشانه‌ها و نمادهای انتشار قدرت اقتصادی در محیط جهانی شدن.....۱۶
- ۳-۵. نشانه‌ها و نمادهای اقتصاد مالی در محیط جهانی شدن.....۱۷
- ۴-۵. نشانه‌ها و نمادهای مالی و بورس در محیط جهانی شدن.....۱۸
۵. نشانه‌ها و نمادهای بوم‌شناختی در محیط جهانی شدن.....۱۹
۶. رهیافت‌های جهانی شدن.....۲۰
- ۱-۶. رهیافت نئولیبرالی در تبیین جهانی شدن.....۲۰
- ۲-۶. رهیافت اصلاح‌طلبان در تبیین جهانی شدن.....۲۱
- ۳-۶. رهیافت سنت‌گرایان در تبیین جهانی شدن.....۲۲
- ۴-۶. رهیافت رادیکال‌ها در تبیین جهانی شدن.....۲۲
- ۵-۶. رهیافت ملی‌گرایان در تبیین جهانی شدن.....۲۳

- ۶-۶. رهیافت سوسیالیست‌ها در تبیین جهانی‌شدن ۲۳
۷. مفاهیم اجتماعی و اقتصادی جهانی‌شدن ۲۴
- ۷-۱. جهانی‌شدن به‌مثابه واقعیت غیرقابل اجتناب ۲۴
- ۷-۲. جهانی‌شدن به‌مثابه عرصهٔ تکامل بین‌المللی‌شدن تجارت و سرمایه ۲۵
- ۷-۳. جهانی‌شدن به‌مثابه آزادسازی مبادله‌های اقتصادی ۲۵
- ۷-۴. جهانی‌شدن به‌مثابه جهان‌گستری و ادغام ۲۶
- ۷-۵. جهانی‌شدن به‌مثابه غربی‌کردن رفتارها، قواعد و رفتارها ۲۷
- ۷-۶. جهانی‌شدن به‌مثابه فرایند معطوف به قلمروزدایی جوامع ۲۸
- ۷-۷. جهانی‌شدن نماد اسطورهٔ دروغین ۲۹
- ۷-۸. جهانی‌شدن به‌مثابه وابستگی متقابل پیچیده ۳۰
- ۷-۹. جهانی‌شدن به‌مثابه همگرایی معطوف به ادغام، تراکم و یکپارچگی ۳۰
۸. پیامدهای جهانی‌شدن ۳۱

فصل دوم. روند تکامل نهادی، ساختاری و کارکردی جهانی‌شدن

۱. وقایع‌نگاری فرایند تکامل جهانی‌شدن از اواسط قرن نوزدهم ۳۵
۲. نقش رهیافت‌های نهادی و ساختاری در تکامل نهادهای جهانی‌شدن ۳۶
۳. نقش رهیافت‌های منطقه‌گرایی در جهانی‌شدن ۳۷
- ۳-۱. همکاری‌های افقی - عمودی در روند منطقه‌گرایی ۳۸
- ۳-۲. نقش منطقه‌گرایی حفاظت‌شده در روند جهانی‌شدن ۳۹
۴. ظهور و گسترش فرامنطقه‌گرایی در روند جهانی‌شدن ۴۰
- ۴-۱. نقش نهادهای منطقه‌ای در ظهور فرامنطقه‌گرایی ۴۵
- ۴-۲. نقش نهادهای ملی و فراملی در ظهور و تکامل فرامنطقه‌گرایی ۴۷
۵. نقش مؤلفه‌های هویتی در روند تکامل نهادهای جهانی‌شدن ۴۸
۶. جرایم فرهنگی و مافیای فراقانونی در روند جهانی‌شدن ۵۰
۷. نقش مراکز و فرایند انباشت اقتصاد سرمایه‌داری در روند جهانی‌شدن ۵۲
- ۷-۱. نقش سرمایه‌ صنعتی در روند انباشت اقتصادی ۵۵
- ۷-۲. نقش کالا و سرمایه‌ مصرفی در روند انباشت اقتصادی ۵۷
- ۷-۳. نقش فناوری صنعتی، مالی و ارتباطی در فرایند انباشت اقتصادی ۵۸
- ۷-۴. نقش شرکت‌های چندملیتی در فرایند انباشت اقتصادی ۶۰
- ۷-۵. فرایند تبدیل سرمایه صنعتی به سرمایه مالی در روند انباشت اقتصادی ۶۱
- ۷-۶. نقش اینترنت در تکامل انحصارها و انباشت اقتصادی ۶۳

فصل سوم: جهانی شدن و تحول در دولت وستفاليا

- ۱- عناصر تشکیل دهنده دولت جهانی ۶۶
- ۱-۱ حکمرانی خوب و حکمرانی جهانی ۶۷
- ۲-۱ کنش درهم تنیده بازیگران ملی و فراملی ۶۸
- ۳-۱ راهبردهای ایده آلیستی و نظم نوین جهانی ۶۹
۲. مفاهیم و نمادهای دولت جهانی ۷۰
- ۱-۲ جانبداری نهادی و کارکردی دولت جهانی ۷۰
- ۲-۲ مفاهیم معرفتی و کارکردی دولت جهانی ۷۱
- ۳-۲ نقش های هستی شناختی دولت جهانی ۷۲
- ۴-۲ نمادهای مفاهیم دولت جهانی ۷۳
۳. عناصر هنجاری دولت جهانی ۷۴
- ۱-۳ فردگرایی و آزادی کنش سیاسی در دولت جهانی ۷۴
- ۲-۳ انحصار قدرت دولت و قراردادی با میان بین الملل در ساختار جهانی ۷۵
۴. عناصرهای ارتباطی و گفتگومانی ۷۶
- ۱-۴ تراکم زمان و مکان در دولت جهان ۷۷
- ۲-۴ فناوری ارتباطات و منطقه بی قلمرو ۷۸
- ۳-۴ رسانه های میکروترونیک و جامعه شبکه ای ۷۹
- ۴-۴ نقش شرکت های چندملیتی، نهادهای مالی و بانکی در دولت جهانی ۸۰
۵. چالش های دولت وستفاليا در روند رشد دولت جهانی ۸۲
- ۱-۵ انتقال هنجارهای دولت غربی به دولت جهانی ۸۲
- ۲-۵ گوناگونی هنجاری در دولت جهانی ۸۳
- ۳-۵ تجزیه دولت وستفاليا و ظهور دولت های بالکانی ۸۴
- ۴-۵ آشفتنی نهادی و سیاست آشوب زده ۸۵

فصل چهارم: نیروهای محرک جهانی شدن و ساختار جهانی

۱. خویشن داری راهبردی و صرفه جویی در اعمال قدرت ۸۷
- ۱-۱ همکاری های نهادی و مدیریت بحران ۸۸
- ۲-۱ هنجار سازی بازیگر هژمون در روند شکل گیری دولت جهانی ۸۹
- ۳-۱ افول مرحله ای بازیگر هژمون در روند تکامل ساختار جهانی ۸۹
- ۴-۱ اثربخشی مؤلفه های هنجاری در روند تکامل ساختار جهانی ۹۰
۲. کنترل نیروهای حاشیه ای در فرایند جهانی شدن و ساختار جهانی ۹۱

- ۹۳ ۱-۲. اجماع‌سازی علیه نیروهای حاشیه‌ای
- ۹۴ ۲-۲. انتطاف‌پذیری نهادی در روند جذب نیروی حاشیه‌ای
- ۹۵ ۳-۲. کاربرد قدرت نرم در روند جذب نیروی حاشیه‌ای
- ۹۶ ۳. سازمان‌دهی کنش تعاملی دولت و نهادهای جهانی
- ۹۷ ۱-۳. گسترش نهادگرایی و منطقه‌گرایی در فرایند نظام جهانی
- ۹۸ ۲-۳. تقویت و تکامل نهادهای منطقه‌ای و جهانی
- ۹۹ ۴. افول تدریجی حاکمیت ملی در روند شکل‌گیری دولت جهانی
- ۱۰۱ ۱. قاعده‌سازی هنجاری و نهادی در روند یکپارچه‌سازی حاکمیت جهانی
- ۱۰۲ ۴. نقش کارشناسان تخصصی در روند قاعده‌سازی هنجاری و نهادی
- ۱۰۳ ۲-۴. بقای نهادهای موجود، نهادها و مؤسسه‌های قاعده‌ساز
- ۱۰۳ ۳-۴. یکپارچه‌سازی قواعد و قوانین نهادی در روند جهانی‌شدن
- ۱۰۴ ۴-۴. برجسته‌شدن هر چه دینی در فرایند جهانی‌شدن
- ۱۰۵ ۵. اهمیت‌یابی موضوع‌های زیست‌محیطی در روند تکامل ساختار جهانی

فصل پنجم: نشانه‌ها و سازوکارهای کنش تعاملی بازیگران در روند جهانی‌شدن

- ۱۱۰ ۱. گسترش طیف دولت‌های کاملاً آزاد در روند تجارت جهانی
- ۱۱۰ ۲. نقش‌یابی نهادها و بازیگران اقتصادی در روند نهادینه‌سازی سازمان‌های جهانی
- ۱۱۱ ۳. عقلانیت بوروکراتیک و هنجارسازی نهادی و سازمانی
- ۱۱۴ ۴. اثربخشی نهادی و کارآمدی اجرایی نهادها و سازمان‌های جهانی
- ۱۱۶ ۵. نگرش کارکردی به نهادها و سازمان‌های جهانی
- ۱۱۸ ۶. نشانه‌های تحول هنجاری، نهادی و گفت‌وگویی در تعامل بازیگران
- ۱۲۰ ۷. تحول راهبردی در جایگاه‌یابی اقتصادی و ارتباطی بازیگران
- ۱۲۳ ۸. نقش امنیت مجازی و فرایندهای کنش دیجیتال در روند جهانی‌شدن
- ۱۲۵ ۱-۸. نقش ابزارهای ارتباطی در سازماندهی فرایندهای کنش دیجیتال
- ۱۲۷ ۲-۸. نقش نهادهای اقتصادی در سازماندهی فرایندهای کنش دیجیتال
- ۱۳۰ ۹. نقش سازوکارها و نشانه‌های عقلانیت فرامردن در روند جهانی‌شدن

فصل ششم: رهیافت‌های تحلیل سازمان، فرایند و نهادهای جهانی‌شدن

- ۱۳۳ ۱. رهیافت نئولیبرالی در تحلیل سازمان‌های جهانی
- ۱۳۴ ۲. رهیافت اصلاح‌طلبان در تحلیل سازمان‌های جهانی

۳. رهیافت سنت‌گرایان در تحلیل سازمان‌های جهانی.....	۱۳۵
۴. رهیافت ملی‌گرایان اقتصادی در تحلیل سازمان‌های جهانی.....	۱۳۵
۵. رهیافت سوسیالیست‌ها در تحلیل سازمان‌های جهانی.....	۱۳۶
۶. رهیافت شبکه‌های هواداری فرامرزی.....	۱۳۶
۱-۶. نقش شبکه‌های فرامرزی در بازتولید گفتمان مشترک خویشاوندی.....	۱۳۹
۲-۶. حوزه‌های کارکردی شبکه‌های فرامرزی.....	۱۴۱
۳-۶. شناسایی فعالیت شبکه‌های فرامرزی.....	۱۴۲
۴-۶. نقش‌آفرینی بازیگران در شبکه‌های فرامرزی.....	۱۴۳
۵-۶. نقش‌های سیاست پاسخگویی و کنش بازیگران در شبکه‌های فرامرزی.....	۱۴۴
۶-۶. تحول در فعالیت‌های اقتصادی و کارکردی شبکه‌های فرامرزی.....	۱۴۷
۷. رهیافت پیوند شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی.....	۱۴۸
۱-۷. نقش ابزارها و نهادهای پیوند در ایجاد شبکه‌های اطلاعاتی.....	۱۴۹
۲-۷. نقش نشانه‌ها و نمادها، آوازی، پیوند شبکه‌های اطلاعاتی.....	۱۵۱

فصل هفتم: نقش شبکه‌های امنیتی در ساختار جهانی

۱. نشانه‌های مفهومی هنجارهای امنیتی در روند جهانی شدن.....	۱۵۸
۲. نقش هنجارهای امنیتی بوم‌شناختی در روند جهانی شدن.....	۱۶۰
۳. نقش مؤلفه‌های اقتصادی در روند جهانی شدن.....	۱۶۱
۴. نقش نیروها و عوامل بوم‌شناسی در روند جهانی شدن.....	۱۶۵
۵- نقش مؤلفه‌های اقتصاد جنگی در روند جهانی شدن.....	۱۶۸
۱-۵- نقش شرکت‌های چندملیتی و مجموعه‌های فراصنعتی در اقتصاد جنگی.....	۱۶۸
۲-۵- نقش راهبرد تغییر رژیم در اقتصاد جنگی.....	۱۷۰
۳-۵- نقش نیروهای همبسته‌ساز سیاسی در اقتصاد جنگی.....	۱۷۲
۶- نقش نیروهای امنیت‌سازی نامتقارن در اقتصاد جنگی.....	۱۷۴
۷- نقش فناوری‌های ارتباطی در اقتصاد جنگی جهانی شده.....	۱۷۵
۸- نقش هژمونی آمریکا در روند اقتصاد جنگی.....	۱۷۸

فصل هشتم: فرهنگ جهان‌میهنی و فرایند تکامل جهانی شدن

۱. مبانی تحلیلی و نظری رهیافت جهان‌میهنی.....	۱۸۲
۲. نشانه‌های مفهومی و کارکردی رهیافت جهان‌میهنی.....	۱۸۶
۳. نهادها و سازمان‌های بازتولیدکننده فرهنگ جهان‌میهنی.....	۱۸۸

۴. نقش فرهنگ جهان‌میهنی در ظهور جامعه مدنی جهانی ۱۹۰
- ۴-۱. فرایند ظهور و تکامل جامعه مدنی جهانی ۱۹۱
- ۴-۲. نشانه‌های اثرگذاری فرهنگ جهان‌میهنی بر جامعه مدنی جهانی ۱۹۳
- ۴-۳. نقش فرهنگ جهان‌میهنی دموکراتیک در جامعه مدنی جهانی ۱۹۵
۵. نقش فرهنگ تعاملی و چندجانبه‌گرایی دموکراتیک بر جامعه مدنی جهانی ۱۹۷
۶. رابطه متقابل فرهنگ جهان‌میهنی، جامعه مدنی جهانی و دولت جهانی ۱۹۸
۷. نقش قانون و رویه‌های حقوقی بر فرهنگ جهان‌میهنی ۲۰۰

فصل نهم: سرمایه اجتماعی و جهانی‌شدن

۱. نقش سرمایه اجتماعی در روند تکامل جهانی‌شدن ۲۰۴
۲. نقش سرمایه اجتماعی در روند تکامل جهانی‌شدن ۲۰۸
۳. نقش سرمایه اجتماعی در روند تک جهانی‌شدن ۲۱۴
۴. نقش سرمایه اجتماعی در روند تکامل جهانی‌شدن ۲۱۸
۵. نقش هنجارها و قالب‌های فرهنگی در روند تکامل جهانی‌شدن ۲۲۲

فصل دهم: تأثیر بازارهای منطقه‌ای بر روند جهانی‌شدن

- ۱- شکل‌بندی و فرایند تکامل بازارهای منطقه‌ای در روند جهانی‌شدن ۲۲۵
۲. نیروها و عناصر تأثیرگذار در تکامل بازارهای منطقه‌ای در روند جهانی‌شدن ۲۲۸
- ۳- شاخص‌های کارکردی و نشانه‌ای بازارهای منطقه‌ای در روند جهانی‌شدن ۲۳۱
۴. نقش بازیگران نیمه پیرامونی بازارهای منطقه‌ای در روند جهانی‌شدن ۲۳۳
- ۵- تأثیر ساختار جهانی بر روند تکامل بازارهای منطقه‌ای ۲۳۶
- ۵-۱. سازوکارهای ساختار جهانی در فرایند تکامل بازارهای منطقه‌ای ۲۳۶
- ۵-۲. ابزارهای ساختار جهانی در فرایند تکامل بازارهای منطقه‌ای ۲۳۷
- ۵-۳. چالش‌های ساختار جهانی در فرایند تکامل بازارهای منطقه‌ای ۲۳۹
- ۵-۴. نقش بازارهای منطقه‌ای در فرایند جهانی‌شدن ساختار سرمایه‌داری ۲۴۰
- ۶- نقش بازار منطقه‌ای در تحول ساختار سرمایه‌داری جهانی ۲۴۱

فصل یازدهم: کارکرد ساختار سرمایه‌داری در فرایند جهانی‌شدن

۱. نشانه‌های تعادل پویا در ساختار سرمایه‌داری جهانی‌شده ۲۴۶
۲. نقش نیروهای دگرگون‌کننده فناورانه در ساختار سرمایه‌داری جهانی‌شده ۲۴۹

۳. نقش قواعد نهادی در فرایند تکامل سرمایه‌داری جهانی‌شده.....	۲۵۲
۴. نقش نیروهای فراملی اقتصادی در روند تکامل سرمایه‌داری جهانی‌شدن.....	۲۵۴
۵- تنوع گفتمانی نقد ساختار سرمایه‌داری جهانی‌شده.....	۲۵۶
۵-۱- رویکرد جهان تفکیک‌شده به سرمایه‌داری جهانی‌شده.....	۲۵۶
۵-۲- رویکرد توسعه پیرامونی در ارزیابی سرمایه‌داری جهانی‌شده.....	۲۵۷
۵-۳- هیأت‌های انتقاد اجتماعی به سرمایه‌داری جهانی‌شده.....	۲۵۸
۶- سراندهی مدیریت مشترک در فرایند سرمایه‌داری جهانی‌شده.....	۲۶۱
۶-۱- تأثیر مدیریت جهانی بر روند جهانی‌شدن.....	۲۶۲

فصل هفتم: نقش اتحادیه‌های اقتصادی فرامنطقه‌ای در روند جهانی‌شدن

۱- همکاری‌های نهادی در اتحادیه‌های اقتصادی منطقه‌ای.....	۲۶۵
۲. اهداف اتحادیه‌های اقتصادی منطقه‌ای و بین‌المللی.....	۲۶۷
۳. کارکرد اتحادیه‌های اقتصادی منطقه‌ای و بین‌المللی.....	۲۶۸
۴. مطالعه موردی اتحادیه‌های اقتصادی منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای.....	۲۷۲
۴-۱- نقش اتحادیه ملل جنوب شرقی آسیا در روند منطقه‌گرایی و جهانی‌شدن.....	۲۷۲
۴-۲- نقش موافقت‌نامه تجارت آزاد آسیا-پاسفیک در روند منطقه‌گرایی و جهانی‌شدن.....	۲۷۵
۴-۳- نقش موافقت‌نامه تجارت آزاد آسیا-پاسفیک در روند بحران آسیای جنوب شرقی.....	۲۷۶
۵. سازمان همکاری‌های اقتصادی آسیا-اقیانوسیه.....	۲۷۹
۶. مدیریت اقتصاد جهانی و همکاری کشورهای گروه هشت.....	۲۸۳
۷. گروه ۷۷ و نهادهای منطقه‌ای در حال گذار.....	۲۸۸
۸. کارویژه‌های جهانی گروه‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای.....	۲۸۹
۹. چالش‌های پیش روی اتحادیه‌های اقتصادی فرامنطقه‌ای.....	۲۹۱

فصل سیزدهم: پیامدهای جهانی‌شدن در محیط منطقه‌ای و اقتصاد ملی

۱. تأثیر جهانی‌شدن بر علایق جهان‌وطنی.....	۲۹۶
۲- تأثیر جهانی‌شدن بر جنبش‌های اجتماعی و فرهنگی.....	۲۹۷
۳- تأثیر جهانی‌شدن بر ساختار سیاسی کشورها.....	۲۹۹
۴. آثار جهانی‌شدن بر شکل‌بندی‌های امنیت اجتماعی و راهبردی.....	۳۰۲
۵. آثار جهانی‌شدن بر سازوکارهای نهادی و فرایندهای اقتصادی کشورهای صنعتی.....	۳۰۸
۶. آثار جهانی‌شدن بر اقتصاد سیاسی بین‌المللی.....	۳۱۲

۳۱۴	۱-۶- الگوهای منطقه‌گرایی
۳۱۴	۱-۱-۶- نقش منطقه‌گرایی حفاظت‌شده در روند تحولات جهانی‌شدن
۳۱۷	۱-۲-۶- نقش منطقه‌گرایی باز در روند تحولات جهانی‌شدن
۳۱۸	۱-۳-۶- نقش منطقه‌گرایی خرد در روند تحولات جهانی‌شدن
۳۱۹	۲-۶- زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی منطقه‌گرایی
۳۲۳	نتیجه‌گیری
۳۲۹	جمع‌بندی
۳۴۳	نمای کلی سلاطین و مفاهیم
۳۴۹	پانها
۳۵۶	نهادگرایی و جهان‌مانند

مقدمه

گرچه ساختار سرمایه‌داری از قرن هجدهم، فرایند گسترش بازارهای جهانی را در دستور کار خود قرار داده بود، اما ماهیت تحولات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دوران‌های گذشته ساختار سرمایه‌داری با آنچه که در اواخر قرن بیستم شکل گرفته بود، به‌طور کامل متفاوت به نظر می‌رسد. جهانی‌شدن را باید فرایندی طولانی و بدون وقفه دانست. رویکردهای مختلفی در ارتباط با جهانی‌شدن و فرایندهای آن ارایه شده است. در نخستین مرحله، امانوئل والرشتاین *نظریه ساختار جهانی* را در اوایل دهه ۱۹۷۰ تبیین کرد. والرشتاین در حد بود تا زمینه‌های نظری و تحلیلی برای ترسیم ساختاری ساختار سرمایه‌داری را فراهم آورد. براساس چنین نگرشی، والرشتاین مبادرت به تبیین نظریه مکتب ساختار جهانی کرد. از این موضع نظری به بعد رهیافت‌های دیگری توسط شولت، دیوید هلد، یوهان گالتونگ، مایکل بارت، ویلیام رابینسون و دیگری ارایه شد.

فرایندهای گفتمان‌سازی در این جهان‌شدن در سال‌های بعد از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی افزایش قابل توجهی پیدا کرده است. در این دوران تاریخی، می‌توان نشانه‌هایی از گسترش فضای ارتباطی را بررسی کرد. دگرگونی ساختار و ساختار بین‌الملل بیانگر آن است که از زمان پایان یافتن جنگ سرد، سیاست و اقتصاد بین‌الملل در راسخ سیال و گوناگون قرار گرفت. روندهای جدید اقتصادی، اجتماعی و سیاسی تحت تاثیر ابزار و فناوری ارتباطی قرار گرفت. به‌طور کلی، موج سوم تحول فناوریانه را می‌توان به‌عنوان عامل محرک فرایندی دانست که موسوم به جهانی‌شدن است.

تغییرات فناوریانه براساس شاخص‌های دانش‌محور در دهه ۱۹۹۰ شکل گرفته است. این تغییرات، ماهیت دولت و گفتمان‌های تاثیرگذار بر فرایند جهانی‌شدن را دگرگون کرده است. در این فرایند، شکل‌بندی کنش بازیگران در ساختار بین‌الملل نیز با تغییرات همه‌جانبه‌ای مواجه شده است. اگرچه جهانی‌شدن آثار خود را در مرکز به‌جا گذاشته است، اما واقعیت‌های راهبردی کنش بازیگران نشان می‌دهد که گسترش فضای ارتباطی، زمینه را برای ظهور هویت‌های حاشیه‌ای نیز برپا کرده است.

بازارهای اقتصادی در دوران بعد از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، ماهیت متغیری نسبت به ساختار اقتصادی در نظام دوقطبی پیدا کرده است. در شرایطی جدید، می‌توان نشانه‌های از همخوانی و هماهنگی از الگوهای رفتار انحصاری و رقابتی در اقتصاد جهانی را مشاهده کرد. هرگاه عرصه‌های مربوط به اقتصاد انحصاری، مخاطراتی را برای اقتصاد جهانی به وجود آورد؛ در آن شرایط الگوی رفتاری شرکت‌های اقتصادی با تغییراتی همراه خواهد شد. در چنین شرایطی، فعالیت‌های انحصاری و رقابتی

به موازات یکدیگر ادامه می‌یابد. این امر نشان می‌دهد که جهانی‌شدن یکی از واقعیت‌های اقتصاد سیاسی بین‌المللی در دوران بعد از جنگ سرد محسوب می‌شود (مصلی‌نژاد ۱۳۹۱، ۲۴۴).

از این مقطع زمانی به بعد، گفتمان‌های جهانی‌شدن به لحاظ شکل‌بندی‌های ساختاری، کارکرد و نقش‌آفرینی محیطی با تغییرات همه‌جانبه‌ای روبه‌رو شده است. گفتمان‌های جدید جهانی‌شدن تحت تأثیر مؤلفه‌هایی همانند ارتباطات، قدرت، سیاست مالی، محیط زیست، دگرگونی‌های فناورانه و فرایه‌های هویتی شکل گرفته است. بیشتر نظریه‌پردازان جهانی‌شدن که باید آنان را به‌عنوان نماد گفتمان‌های عصر فرامردن دانست، بر مؤلفه‌های هویتی تأکید دارند.

در این دوران، گفتمان‌ها و نظریه‌پردازان جهانی‌شدن تلاش دارند تا روندهای جدیدی از تحلیل راهبردهای اقتصادی، هویتی، فناورانه، فرهنگی، اجتماعی و امنیتی را منعکس کنند. در چنین شرایطی، زمینه‌های ساختاری اولویت‌یابی موضوع‌های هویتی و نقش گروه‌های اجتماعی در مقایسه با وفاداری آنان نسبت به ملی به‌وجود آمد. در این فرایند، نهادهای جدیدی به‌گونه‌ای تدریجی شکل گرفتند.

نهادهای جهانی در سطح گفتمان‌های نئولیبرالی درصدد بودند تا براساس چگونگی کنش و نقش بازیگران مختلف به تبیین روابط گروه‌های اجتماعی، بازیگران اقتصادی و دولت‌ها مبادرت کنند. اگر چه در این دوران، شاهد جلوه‌هایی از درهم‌تنیدگی جوامع و درهم‌تنیدگی کنش بازیگران هستیم، اما دولت به مفهوم دولت ملی^۱ توانست، موقعیت خود را در محل تکامل نهادهای گفتمان‌های جهانی‌شدن تثبیت کند. جیمز روزن این دوران را با عنوان عصر سلطنت آشوب ده نامگذاری کرده است. این امر به مفهوم بر هم خوردن قواعد کنش و سلسله‌مراتب رفتار بازیگران در ساختار بین‌الملل محسوب می‌شود.

در چنین شرایطی گفتمان‌های متفاوت و متعارضی ظهور یافتند. هر یک از گفتمان‌ها تلاش دارد تا روابط جامعه، اقتصاد، دولت، گروه‌های اجتماعی، فرهنگ ملی، فناوری و الگوی تعامل بین آنان را براساس رهیافت خاصی ارزیابی کند. تمامی رهیافت‌های جهانی‌شدن بر این موضوع تأکید دارند که در این دوران فرایندهای کنش و تعامل فرامرزی و فراسرزمینی شکل می‌گیرد. بنابراین بازیگران غیردولتی در ساختار نظام‌های سیاسی و روابط بین بازیگران افزایش می‌یابد. ساختار قدرت به صورت سلسله‌مراتبی به شرایطی کاملاً متفاوت در قالب ساختار شبکه‌ای قرار می‌گیرد. این امر نشان می‌دهد که در شکل‌بندی آمریت و اقتدار، تغییراتی به‌وجود آمده است.

جهانی‌شدن را باید به‌عنوان واقعیت در حال گذار ساختار جهانی دانست. نشانه‌های جهانی‌شدن نه تنها بر اقتصاد بین‌الملل بلکه بر مؤلفه‌هایی همانند سیاست جهانی نیز تأثیر به‌جا می‌گذارد. روندهای جهانی‌شدن آثار خود را بر نهادهای گفتمان‌های سیاسی، اقتصادی و ارتباطی به‌جا گذاشته است. هر

نهاد و گفتمان را می‌توان به‌عنوان یکی از نشانه‌های اصلی فرایند جهانی‌شدن دانست. نهادها، فرایندها و گفتمان‌های جهانی‌شدن بر شکل‌بندی‌های ساختاری اقتصاد جهانی، سیاست جهانی و تحلیل فرایندهای بین‌المللی تأثیر به‌جا می‌گذارد. هر نهاد و گفتمان در عصر جهانی‌شدن بخشی از واقعیت دگرگونی‌های شکل گرفته در حوزه اقتصاد و سیاست جهانی را منعکس می‌سازد.

در این پژوهش تلاش می‌شود تا روند نهادی‌گرایی و جهانی‌شدن در قالب ضرورت‌های نهادی و گفتمانی، گگون‌کننده ساختار جهانی بررسی شود. هر یک از این نهادها و گفتمان‌ها انعکاس بخشی از رهیافت‌های است که در فرایند تحولات نشانه‌های، ساختاری و کارکردی در سیاست بین‌الملل با دگرگونی و تغییرات هویتی و راهبردی همراه شده است. اگرچه هم‌اکنون افکار عمومی در ایران توجه چندانی به موضوع جهانی‌شدن ندارد، اما شهروندان و نظریه‌پردازان بسیاری از حوزه‌های جغرافیایی تلاش دارند تا روندهای جدیدی از کنش راهبردی را برای هماهنگ‌سازی الگوهای رفتار در ساختار جهانی ایجاد کنند.

در این فرایند، نظریه‌پردازان جهان تلاش دارند تا موضوع جهانی‌شدن را به‌عنوان واقعیت در حال گسترش بررسی کنند، در چرخش شاطلی است که نهادگرایی و فرایندهای تحول اقتصادی به‌موازات گفتمان‌سازی درباره فرایندهای جهانی‌شدن اهمیت، کارکرد و مطلوبیت قابل توجهی برخوردار می‌شود. از آنجایی که در روند جهانی‌شدن، قدرت و مشروعیت دچار تغییر و دگرگونی می‌شود، بنابراین طبیعی است که پژوهشگران و نظریه‌پردازان به بیشتی نسبت به دگرگونی‌های حاصل از شکل‌بندی‌های ساختاری و کارکردی جهانی‌شدن دغدغه داشته باشند. با توجه به چنین نشانه‌ها و ضرورت‌هایی است که همواره موضوع‌های مرتبط با جهانی‌شدن بخشی از واقعیت پژوهشی، تحلیلی و رفتاری جهان غرب محسوب می‌شود.

لازم به توضیح است که در این پژوهش، گفتمان‌های بومی در ارتباط با جهانی‌شدن نیز مورد توجه قرار گرفته است. به‌طور طبیعی در این ارتباط می‌توان به رویکردهایی اشاره کرد که گفتمان مقاومت در برابر جهانی‌شدن و همچنین گفتمان ستیز با جهانی‌شدن پیوند دارد. برخی دیگر نیز نظریه‌پردازان اسلامی نیز بر این باورند که: نخست، اسلام دارای رویکرد جهانی است. دوم؛ جلوه‌ای خاص از جهان‌بینی در قالب جهانی‌شدن فرهنگ و ایدئولوژی را ارائه می‌دهند. سوم اینکه؛ باید از طریق همکاری نهادها، بازیگران و فرایندهای بین‌المللی، زمینه مدیریت مشترک جهانی را به‌وجود آورد.

روندهای جهانی‌شدن به‌گونه‌ای بر اندیشه و کنش شهروندان اثر می‌گذارد که درک فرایندهای موجود بدون توجه به قالبهای گفتمانی و شناخت نهادهای اقتصادی مرتبط با فرایند جهانی‌شدن امکان‌پذیر نیست. هر گفتمان، بخشی از واقعیت‌های ساختار جهانی را منعکس می‌سازد. بنابراین درک چنین فرایندی فقط از طریق ارزیابی گفتمان‌های جهانی‌شدن امکان‌پذیر است. ابزارهای ارتباطی عامل بنیادین تحول فرایندهای اقتصادی و راهبردی محسوب می‌شود. به‌طور کلی، گفتمان‌سازی درباره

جهانی‌شدن را می‌توان به‌عنوان بخشی از فرایند ساختار اقتصادی و راهبردی جهانی دانست که تحت تاثیر ابزارهای ارتباطی قرار گرفته است.

به این ترتیب، در روند جهانی‌شدن چهار عنصر اصلی ساختار جهانی با تغییراتی روبه‌رو می‌شود. علاوه بر آن، چگونگی تعامل این چهار عنصر با یکدیگر نیز دگرگون می‌شود. این عناصر شامل بازیگران ساختار جهانی^۱، ساختار ساختار جهانی^۲ و همچنین فرایند کنش ساختار جهانی^۳ و همچنین طبیعت جهانی^۴ است. هریک از این عناصر و بازیگران در تبیین گفتمان‌های جهانی‌شدن نقش موثر و تعیین‌کننده‌ای دارند. برای مثال می‌توان این موضوع را مطرح کرد که در فرایند سازماندهی ساختار جهانی، ساختار بین‌المللی از انعطاف‌پذیری بیشتری در مقایسه با دوران جنگ سرد برخوردار است.

با همین دلیل است که طبیعت و ماهیت کنش در ساختار جهانی^۵ با تغییراتی همراه شده است. به‌طور کلی، همه ساختار بین‌الملل تغییر یابد و یا اینکه دگرگونی‌های ابزاری، ارتباطی، تولیدی و فناوری به‌وجود آید، دست شرایط زمینه برای شکل‌گیری تغییرات کلی در ساختار جهانی به‌وجود می‌آید. وقتی که چنین تغییراتی ایجاد شد، طبیعی است که می‌توان گفتمان‌های متفاوتی را ملاحظه کرد که تلاش دارند تا مسیر (برای نهاد) جدیدی از چگونگی روابط بازیگران، ساختار، فرایند و ماهیت ساختار جهانی ارائه دهند.

رهیافت‌های متعارض نظریه‌پردازان می‌داند که در عصر جهانی‌شدن گوناگونی گفتمانی افزایش می‌یابد. زیرا، پدیده‌ها و فرایندهای جدید ظهور می‌یابند که ماهیت دولت، اقتصاد، فرهنگ، کنترل اجتماعی و سیاست بین‌الملل را دگرگون می‌سازد. نابراین طبیعی است که در عصر جهانی‌شدن و در ارتباط با موضوع و فرایند جهانی‌شدن گفتمان‌های گوناگونی به‌وجود آید. تدوین این کتاب نتیجه هشت سال تدریس مداوم موضوع‌های مربوط به اقتصاد سیاسی جهانی و مدیریت نهادهای بین‌المللی است. در تنظیم این کتاب از مقاله‌ها و کتاب‌های گوناگونی استفاده شده که بخشی از آن حاصل تلاش پژوهشگران حوزه اقتصاد بین‌الملل، سیاست بین‌الملل و نهادهای بین‌المللی است. تبیین فرایند و شکل‌بندی نهادی و گفتمانی جهانی‌شدن بدون توجه به چنین منابع و روش‌های امکان‌پذیر نبود.

مشارکت ناچیز ایران در اقتصاد جهانی منجر به بدبینی نسبت به جهان‌گرایی و نهادگرایی شده است. در توضیح چرایی این پدیده، برخی به عواملی چون تحریم‌های آمریکا و برخی دیگر به نتایج حاصل از اتکای اقتصاد ایران به نفت اشاره دارند. برای حضور موفق در عرصه اقتصاد جهانی، هر کشوری از جمله ایران نیازمند عواملی زیربنایی از جمله نیروی کار مفید، بازارهای وسیع و امنیت ساختاری است.

1- Global system Actor
2- Global system Structure
3- Global system Process
4- Nature of Global System
5- Global system Nature

دولتهایی که توانسته‌اند اقتصاد کلان خود را تثبیت کنند و یا اینکه به اصلاحات قانونمند نهادی مبادرت کنند، طبیعی است که جایگاه مؤثرتری در روند نهادگرایی، اقتصاد جهانی و جهانی‌شدن خواهند داشت. در غیر این صورت بحران‌های اقتصاد جهانی به موازات محدودیت‌های بین‌المللی همانند تحریم و محدودسازی قابلیت تحرک بازیگران اجتماعی و اقتصادی در نظام جهانی، مانع از تثبیت نهادگرایی در ساختار سیاسی و مشارکت مؤثر در نظام جهانی و سیاست بین‌المللی می‌شود.